

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 36.

Fylke: Østfold.

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Rakkestad.

Emne: Helsing, fakter, åtferd.

Bygdelag:

Oppskr. av: J.H.Olsen-Smedal.

Gard:

(adresse): Rakkestad.

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. "Ja" kan uttrykkes med å nikke med hodet, og "nei" med å vrikke med hodet eller slå ut med hånden.
2. Når folk møtte hverandre, hilste de i regelen bare på kjenninger. Slik er det enda.
3. Noen bestemt regel for hvem som skulle hilse først når en møtte kjente, var det ikke. Men det hørte med til god folkeskikk at barn og ungdom hilste først når de møtte eldre mennesker. Når det gjaldt menn og kvinner, var det vanlig at mennene hilste først. Annerledes var det om en hilste med ord, for da var det vanlig at eldre hilste først når de møtte barn eller unge mennesker.
4. I regelen sa en „gumorn“ eller bare „morn“ til alle kjente en møtte. Enkelte lettet samtidig på hatten eller luen. Småjenter besvarte gjerne hilsenen ved å neie. I eldre tider var også det tilfelle med voksne kvinner.
5. I allfall i eldre tider var det vanlig å hilse med å ta av seg hatten eller luen når en møtte presten eller en annen kjent embedsmann. Det var også ofte tilfelle overfor storbonden. Når det gjaldt slæktninger og graner var det ikke vanlig. Det hendte at bygdefolk tok av seg hatten eller luen når de møttest.

6. At menn holdt hatten med begge hender eller holdt luen under armen når de hilste, har ikke vært noen vanlig hilsemåte her i bygda. Å holde hatten med begge hender ble gjerne ledsaget av en lett bøyning av overkroppen fremover. Den ble især brukt overfor mere fornemme kvinner.

Når en håndhilste på folk, var det nokså vanlig at en lettet på hodeplagget eller tok det av og holdt det i den ene hånden.

7. Når folk var kledd i høgtidsklleder, f. eks. ved kirke eller i selskap, var det vanlig at de håndhilste på hverandre.

8. Foruten ved de anledninger som er nevnt foran, var det ofte brukt å håndhilse på folk som en sjelden møtte.

Når en kom på besøk til folk som en sjelden traff, var det vanlig å håndhilse. En hilste i regelen ikke på de aller minste barna.

9. At folk klappet hverandre på akslen som et uttrykk for vennskap eller glede, har nok enkelte brukt, men det har ikke vært vanlig.

10. I eldre tider var ^{det} alminnelig at mennene tok av seg hatten når de var ute og fikk høre klokkeringing fra kirken. Hvis de arbeidet, holdt de opp en stund. Kvinnene stanste arbeidet og ble stående stille med foldede hender. Nu er det ikke mange som følger den gamle skikken.

11. Når folk møtte en likferd, viste de sin vørndnad og samkjensle ved å stanse på veien og ta av seg hatten eller luen. Det ble til dels også brukt når de møtte et brudedefølge.

ASDA. 1/11. 1908

12. At folk før i tiden hilste på visse ting og dyr, kan ingen huske.
13. I eldre tider var det vanlig at en sa "gumorn" eller bare "morn" fremover til klokken 10, derifra og til klokken 15 "guda(g)", til klokken omtrent 18 "guesta", og resten av døgnet "gukveld". "Go natt" eller "gunatt" ble i regelen nyttet bare ved avskjed.
14. En ser ikke det som noe usømmelig å nytte en hilsing som ikke er rett. Men i eldre tider holdt en seg i regelen til den hilsemåten som er nevnt ovenfor.
15. Visse svar ved slike høve finnes ikke.
16. En er ikke nøye med dette i dag. Nu er "gumorn" eller "morn" blitt nokså vanlig hele døgnet rundt.
17. Å hilse med ordene "Guds fred", "signe arbeidet", "signe laget" og "signe maten" har nok vært brukt av noen, men de har ikke vært alminnelige.
18. Andre tiltalemåter med "signe" eller "velsigne" kjennes ikke.
19. Selv om gjesten blir tatt i mot av verten ute på tunet og fulgt inn i stuen av denne, er det vanlig å ta oppatt hilsingen når han kommer inn. I et slikt tilfelle er det alminnelig å håndhilse-både på verten og dem som er inne. Det var mest ved selskapelige anledninger at verten tar i mot gjestene ute på tunet.
20. Dersom en ville tale med husfaren alene, ble denne gitt et vink om det, enten med ord eller fakter.
21. I eldre tider var det ikke vanlig å banke på døren før en gikk inn. Men nu er det nesten blitt alminnelig.
22. De som var inne, svarte med „kom inn.“ Når en så var

kommet inn, var det vanlig at en tok av seg hodeplagget og ble stående innenfor døren til en ble bedt om å sette seg.

23. Men kjentfolk kunne også finne seg en sitteplass selv.

24. Det vanlige var at en tok av seg hatten eller luen straks en kom inn.

25. Når stolen var satt frem, sa en, "var så god eller var så god og sitt eller bare sitt."

26. Det ble nok ofte gjort skilnad på hvem det var som kom.

27. Helt fremmede som kom til gårds, ble hilst på vanlig måte.

28. Mens kjenninger ofte fikk plass på kjøkkenet, som gjerne var familiens dagligvarelse, ble slike i regelen bedt inn i bestestuen.

29. Innbudne gjester ble hilst med en håndhilsen og et velkommen.

30. Med unntak om kvelden da de sa "god natt", sa folk ikke noe til farvel ved hverdagslige besøk. Nu er "god morn" eller "morn" blitt nokså alminnelig.

31. Ved avskjed for lang tid eller trolig for siste gang var det vanlig å håndhilse, ledsaget av ord som "lykkelig reise; ha det godt; lev vel o.l."

32. Skikken å kysse hverandre til farvel har vært lite brukt. Det ble mest brukt av ektefolk og kjarestefolk, men disse passet gjerne på at ingen andre så det.

33. Foruten de tilfellene som er nevnt ovenfor, var det

mest foreldrene, og især da moren, som kysset sine små barn.

34. Et annet ord for å kysse var å mysse. Det er vel avledet av munn. Navnordet var myss. Ordene nyttes enda, men ikke så ofte som før.

35. Å kysse på hånden var sjelden brukt. Det hendte selvfølgelig at en mann kysset hånden til kjæresten sin eller konen sin, og at foreldrene kysset hendene til småbarna sine.

36. Fallert bort.

37. At folk kysset sin egen hånd for å gi uttrykk for stor glede, har ikke vært brukt her i bygda.

38. Særskilte uttrykk for hva en sier til småbarn når de skal gi noen et kyss, finnes ikke.

39. Selv om det ikke var alminnelig, brukte voksne å gni nesen sin mot nesen til småbarna. Det ble kalt å "bytte nase".

40. Det var mest moren og kanskje tantene som gjorde det.

41. Enkelte voksne kunne more seg med å knipe nesen til barnet mellom tommeltotten og pekefingeren eller mellom peke- og langfingeren. Det ble kalt "å stælæ nasæ". Det var mest kvinner som gjorde slikt.

42. Selv om det ikke var alminnelig, brukte noen mennesker å legge kjake mot kjake som kjærtegn. Det ble kalt "å gi godkjake".

43. Det ble i regelen bare gjort mellom barn og foreldre eller nære kvinnelige slektninger.

44. Uttrykket "te løkke" ble ofte nyttet når en hadde

solgt noe til en annen, for eks. "te løkke med kua, hesten eller gården". Uttrykket kunne også bli rettet til en som hadde et større eller vanskeligere arbeid foran seg, for eks. "te løkke med ærbe, akorden". Andre uttrykk for det samme ble ikke brukt.

45. De vanlige lykkønskningene til festdagene var "god jul eller gledelig jul, godt nyttår, god påske, god pinse". Når det gjaldt barnefødsel, forlovelse og bryllup ble det i eldre tid nyttet uttrykket "te løkke", men nu bruker nesten alle fremmedordet gratulere.

46. Noe fast uttrykk for medfølelse ved dødsfall eller ved motgang fantes ikke. Nu nyttes ved dødsfall fremmedordet kondolere.

47. Ordene takk, mange takk, tusen takk, takk for maten eller hva det nu kan være, ble av og til ledsaget av håndtrykk. Småjenter neide, og smågutter bukket samtidig. I eldre tider var det nokså alminnelig at voksne kvinner og menn også neide og bukket, men nu er det så godt som ingen som følger den gamle skikken.

48. Å takke for seg på vegne av den avledne blir alltid gjort i huset. Noe særskilt navn om dette nyttes ikke.

49. Å uttrykke ~~man~~vørðnad for noen ved fakter har ikke vært vanlig her i bygda. En kunne jo vise det ved å se forbi en som en ikke likte, når en traff ham, eller ikke ville ha noen samtale med ham. Noen annen måte kan jeg ikke nevne.

50. Folk sier "du" til alle de kjenner og som står på omtrent det samme samfunnstrinn som de selv, og "De" til ukjente og "storfolk", som presten, lensmannen og noen

2237

7.

andre som de mener tilkommer vørdnad. I eldre tid var det vanlig at yngre mennesker sa "I" til gamle menn og kvinner, og til og med eieformen "Is" ble brukt av enkelte. Men nu sier ingen "I" lenger. Det gikk av bruk for omkring 60 år siden.

51. "Han" eller "ho" i stedet for "du" eller "De" sier en ikke til noen. Det har nok vært sagt av innvandrede svensker og noen som tok etter dem, men bare unntaksvis.